

*Οι βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές στον σύγχρονο κόσμο καθιστούν
τό αναγεννητικό κίνημα προς τό σοσιαλισμό κύριο φορέα
τῆς ἀλλαγῆς*

Ιούλιος 1973

Πιστεύω πώς τό αναγεννητικό κίνημα προς τό σοσιαλισμό ἀποτελεῖ τό κύριο αἷτημα τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Ἡ δικτατορία, ἔξι χρόνια τώρα, κυβερνᾷ τή χώρα μας. Οἱ πολιτικές παρατάξεις, καί ἰδιαίτερα ἡ ἑλληνική Ἀριστερά, περνοῦν βαθιά κρίση. Ἔτσι, ὁ ἑλληνικός λαός, οἱ Ἕλληνες ἐργαζόμενοι ἔχουν ἀφθεῖ, δίχως οὐσιαστική δυνατότητα ἄμυνας, στή διάθεση τῶν δικτατόρων.

Ἡ ἀντίσταση κατά τῆς δικτατορίας, ὅπως τελικά μονοπωλήθηκε ἀπό τίς παλιές χρεοκοπημένες πολιτικές παρατάξεις, ἀπέτυχε. Καί ὅμως, ὁ ἑλληνικός λαός παραμένει πάντα πιστός στά ἰδανικά τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Μισεῖ τούς δικτάτορες. Μισεῖ τούς ξένους προστάτες τῶν δικτατόρων. Ὅμως, ὄντας ἀπροσανατόλιστος ἰδεολογικά καί ἀνοργάνωτος πολιτικά δέν ἔχει τή δυνατότητα νά ἐκφράσει μέ ὀργανωμένη πάλη τήν ἀντίθεσή του προς τή δικτατορία. Παρ' ὅλα αὐτά, δέν ὑπάρχει καμιά ἄλλη δυνατότητα γιά νά ἀπαλλάξουμε τήν πατρίδα μας ἀπό τή δικτατορία ἐκτός ἀπό τήν πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ μοναδική προοπτική γιά μιά ἐλεύθερη καί δημοκρατική Ἑλλάδα στηρίζεται στή δυνατότητα τοῦ λαοῦ μας νά ὀργανωθεῖ μεθοδικά καί νά συσπειρώσει τίς πιό ζωντανές, πρωτοπόρες καί μαχητικές δυνάμεις του γύρω ἀπό ἓνα «πρόγραμμα-κίνημα» πού νά τόν ἐκφράζει, νά τόν ἐμπνέει καί νά τόν ὀδηγεῖ.

Τό αναγεννητικό κίνημα προς τό σοσιαλισμό φιλοδοξεῖ νά διαδραματίσει τόν ἱστορικό ρόλο τοῦ ὀργανωτῆ καί τοῦ ὀδηγοῦ γιά τήν ἀπαλλαγῆ τῆς χώρας μας ἀπό τή δικτατορία καί γιά τήν ἐγκαθίδρυση ἑνός γνήσια λαϊκοῦ δημοκρατικοῦ καθεστώτος, πού νά ἀντανაკλᾷ τήν κυρίαρχη θέληση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καί, τέλος, γιά τό πέρασμα στήν ἀνοικοδόμηση τῆς σοσιαλιστικῆς Ἑλλάδας.

Γιά νά χαράξουμε σωστά τήν προοπτική τοῦ νέου ἀγώνα γιά τήν κατάρκτηση τῆς ἐλευθερίας, ἀγώνα πού καλεῖται καί πάλι νά διεξαγάγει ὁ ἑλληνικός λαός, εἶναι ἀνάγκη νά δοῦμε τή σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα, πού μ' αὐτήν συμπλέκεται σέ μεγάλο βαθμό ἡ ἑλληνική πραγματικότητα.

Κύριο φαινόμενο του καιρού μας είναι ο συμβιβασμός των μεγάλων δυνάμεων πάνω σε μία έντελως καινούργια βάση. Δηλαδή, στή συμφωνία για τό «πάγωμα των εθνικών-λαϊκών κινημάτων», ιδιαίτερα εκείνων που έπιζητούν βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές. Αύτή ή νέα πολιτική είναι αποτέλεσμα τής αποτυχίας του έπιθετικού ιμπεριαλισμού νά προετοιμάσει μία ένδεχόμενη πυρηνική ανάμέτρηση μέ τήν ΕΣΣΔ, νά διαλύσει τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο και, έπομένως, συνιστά άναγνώριση τής σημερινής ιστορικής πραγματικότητας, τουλάχιστον σ' αύτή τή φάση. Άντανακλά έπίσης τίς μεγάλες δυσκολίες που άντιμετωπίζει τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, ιδιαίτερα μετά τήν άνοιχτή ρήξη ανάμεσα στην ΕΣΣΔ και τήν Κίνα, τή διάσπαση και πολυδιάσπαση μετά τήν κρίση τής Τσεχοσλοβακίας και τίς σοβαρές έσωτερικές δυσκολίες που άντιμετωπίζουν οί άνατολικές χώρες στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού.

Έτσι, ή θέληση για διακανονισμό μέ βάση τόν ύφιστάμενο διαχωρισμό σε ζώνες έπιρροής είναι σοβαρή κι από τίς δύο πλευρές. Έπομένως, θά πρέπει νά ληφθεϊ σοβαρά ύπόψη άπ' όλους τους λαούς και άπ' όλα τά κινήματα του κόσμου, που άπό τώρα και στό έξής θά πρέπει νά είναι βέβαιοι ότι στον άγώνα τους για διαρθρωτικές αλλαγές θά έχουν νά άντιμετωπίσουν τήν αντίθεση των ήγετικών ομάδων και των δύο στρατοπέδων, καθώς και όλόκληρου του πολιτικοϊδεολογικοϋ-όργανωτικοϋ πλέγματος που ή καθεμιά άπό αυτές έχει δημιουργήσει γύρω της.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΝΟΠΩΛΙΩΝ

Ποιός είναι ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του σύγχρονου στάτους κβό; Από τήν πλευρά των ΗΠΑ, έπιβεβαιώνεται ή πλήρης κυριαρχία των άμερικανικών μονοπωλίων σε όλο τό χώρο τής άμερικανικής ζώνης έπιρροής. Έπίσημος έκφραστής αύτης τής πολιτικής των μονοπωλίων είναι ή άμερικανική κυβέρνηση. Από τήν άλλη πλευρά, έπιβεβαιώνεται έπίσης ο έλεγχος τής έξουσίας άπό τήν ήγετική ομάδα του Κομμουνιστικοϋ Κόμματος τής Σοβιετικής Ένωσης, που είναι και ο κύριος έκφραστής του «κρατικοϋ σοσιαλισμοϋ» που χαρακτηρίζει τίς διαρθρωτικές λειτουργίες στις άνατολικές χώρες. Κοινό χαρακτηριστικό και στις δύο πλευρές είναι ο αποκλεισμός των λαϊκών μαζών άπό τά κέντρα αποφάσεων, ή άπουσία πολιτιστικών διαδικασιών που νά προσφέρουν δυνατότητες δημιουργικής συμμετοχής και έκφρασης στις πλατιές μάζες και, τέλος, ο ύπερσυγκεντρωτικός χαρακτήρας τής έξουσίας και ο κυρίαρχος ρόλος των ένόπλων δυνάμεων και των μυστικών ύπηρεσιών.

Παρ' όλες όμως τίς ομοιότητες στην έκφραση και στά συστήματα διατήρησης τῆς ἐξουσίας πού χαρακτηρίζουν τά δύο στρατόπεδα, ἡ ἀντίθεση ὡς πρὸς τό χαρακτήρα καί τήν οὐσία τους εἶναι βαθιά. Τόν ἀμερικανικό ἱμπεριαλισμό χαρακτηρίζει τό πνεῦμα τῆς ἄγριας ἐκμετάλλευσης, ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἀτόμου ἀποκλειστικά καί μόνον ὡς παράγοντα κέρδους, ἡ ἀντικειμενικοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ μεταβολή του σέ μηχανή πού παράγει καί καταναλώνει ἀγαθὰ γιά τή συσσώρευση κεφαλαίου, τέλος ἡ ἀποξήρανση τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργοῦ ἠθικῶν, πνευματικῶν καί πολιτιστικῶν ἀξιῶν.

Ἡ οὐσία τοῦ ἀντίπαλου συστήματος συνίσταται στην κατάργηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων μέ βάση τήν ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς –κατάργηση πού ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ἐπαναστατική ἀλλαγὴ τῆς ἐποχῆς μας– καί στή συνεπακόλουθη –μέσω τῶν νέων παραγωγικῶν σχέσεων– διασφάλιση τῆς πλήρους ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου, μέ τήν ὑπεύθυνη συμμετοχή του σέ ὅλα τά κέντρα ἀποφάσεων, καθὼς καί τῆς πλήρους δυνατότητας νά ἐκφράζεται συμμετέχοντας δημιουργικά σέ ὅλες τίς δραστηριότητες πού συνθέτουν τόν καινούργιο πολιτισμό. Αὐτή ἡ οὐσία ὅμως τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς παραμορφώθηκε σέ σημαντικὸ βαθμὸ τήν περίοδο τοῦ σταλινισμοῦ, καί στή συνέχεια ἐμποδίζεται νά ὀλοκληρωθεῖ ἀπὸ τίς δυνάμεις τοῦ γραφειοκρατικοῦ δογματισμοῦ, πού πρὸς τό παρόν ἐλέγχουν ὅλες τίς λειτουργίες. Ὅμως, εἶναι βέβαιο ὅτι τό ἴδιο τό σύστημα δημιουργεῖ τίς δυνάμεις τῆς ἀλλαγῆς, δηλαδή τῆς συνέχισης τοῦ δρόμου πού διέκοψε ὁ σταλινισμός καί οἱ βαθιές ἐπιπτώσεις του.

Ἀπὸ τήν ἀποψη αὐτή, ὁ διεθνῆς συμβιβασμός ἀνάμεσα στίς δύο ὑπερσυγκεντρωτικές ἐξουσίες δέν πρέπει νά μᾶς ἐμποδίσει νά δοῦμε ὅτι ἡ βαθύτερη ἀντίθεση πού χωρίζει τούς δύο κόσμους παραμένει ἀμετάβλητη, γεγονός πού μᾶς ὀδηγεῖ ἐξ ἀντικειμένου στό πλευρὸ τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, σέ κάθε πρόβλημα πού σχετίζεται μέ τήν ἀντίθεσή τους πρὸς τόν ἀμερικανικό ἱμπεριαλισμό, πού ἀποτελεῖ γιά μᾶς τόν κύριο ἀντίπαλο.

Ἐξάλλου, τό πλέγμα τῶν ἐσωτερικῶν καί τῶν διεθνῶν ἀνταγωνισμῶν εἶναι πολὺπλοκο καί ἀποτελεῖ σοβαρὸ ἐμπόδιο γιά τήν τελικὴ ἐπιτυχία τῆς πολιτικῆς τοῦ στάτους κβό. Οἱ ἀντιθέσεις ξεκινοῦν ἀπὸ τά ἐσωτερικά τῶν μεγάλων δυνάμεων καί τῶν ἀντίστοιχων μπλόκ καί στή συνέχεια διακτινώνονται πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις. Ἀπὸ τήν ἀποψη αὐτή, ἡ γενικὴ πορεία πρὸς τήν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ἀληθινῆς καί ὀλοκληρωμένης σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, πού θά διασφαλίζει σέ ὅλα τά μέλη της τήν

ἐλευθερία στὸν ἀνώτατο βαθμὸ, διευκολύνεται ἀπὸ τίς ἀντιθέσεις αὐτές, πού θά ὀξύνονται ἀνάλογα μέ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ παγκόσμιου κινήματος γιὰ τὸ σοσιαλισμό.

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Πῶς διαμορφώνονται σήμερα οἱ διεθνεῖς δυνάμεις τῆς ἀλλαγῆς; Νομίζω πῶς μπορούμε νά τίς κατατάξουμε σέ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες:

- 1) Στίς χῶρες πού βρίσκονται κάτω ἀπὸ ξένη ἐξάρτηση.
- 2) Στούς λαούς τῶν ἀνεπτυγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν.
- 3) Στούς λαούς τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν ὑπόλοιπων σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Φυσικά ὁ χαρακτήρας, ἡ ἔνταση καί ἡ ὠριμότητα τοῦ κινήματος γιὰ ἀλλαγή δέν εἶναι παντοῦ τὰ ἴδια. Διαφέρουν ἀπὸ κατηγορία σέ κατηγορία καί ἀπὸ χώρα σέ χώρα. Ὅμως, παντοῦ ὑπάρχει ἓνα κοινὸ σημεῖο: δηλαδή, ὀλοένα αὐξανόμενη ἀνάγκη στίς μάζες γιὰ περισσότερες καί οὐσιαστικότερες ἐλευθερίες. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη δέν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσο γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας, δηλαδή τῆς δημιουργικῆς ἔκφρασης τοῦ καθενός.

Ὅπως καταλαβαίνουμε, μιὰ τέτοια κατάκτηση προϋποθέτει πολλά. Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, δηλαδή ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ κάθε εἶδους ἱμπεριαλισμοῦ: πολιτικοῦ, στρατιωτικοῦ, οἰκονομικοῦ, γραφειοκρατικοῦ. Ὑστερα προϋποθέτει λαϊκὴ κυριαρχία, δηλαδή κατάργηση τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων. Τέλος, σημαίνει σοσιαλισμό, δηλαδή ἰσότιμη συμμετοχὴ στὰ κέντρα ἀποφάσεων, ἀνύψωση στό ἐπίπεδο τῆς εὐθύνης, τὸ μόνο ἐπίπεδο πού μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει στὸν καθένα τὸ δικαίωμα τῆς ἀπόλυτα ἐλεύθερης ἔκφρασης.

Πολύ σχηματικά, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἡ ὄξυνση τῶν ἀντιθέσεων καί, κατὰ συνέπεια, ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀλλαγή εἶναι τόσο μεγαλύτερες –καί κατ' ἀνάγκη θά παίρνουν ὀλοένα καί ὀξύτερο χαρακτήρα– ὅσο μακρύτερα βρισκόμαστε ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλλαγῆς. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, στίς χῶρες ὅπου ὑπάρχει ξένη ἐξάρτηση, ὅπως ἡ δική μας. Στὴ συνέχεια, στίς χῶρες μέ ἀνεπτυγμένη καπιταλιστικὴ οἰκονομία, ὅπως ἡ Εὐρώπη καί οἱ ΗΠΑ.

Ἐδῶ ὁ χαρακτήρας τῆς ἀντίθεσης δέν εἶναι τόσο ἐθνικός οὔτε τόσο οἰκονομικός –χωρίς, φυσικά, αὐτὸ νά σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχει ὄξυνση τῶν προβλημάτων μέ βάση τὴν οἰκονομικὴ ἐξάρτηση καί ἐκμετάλλευση– ἀλλὰ γίνεται ὅλο καί περισσότερο πολιτικός καί πολιτιστικός. Πολιτι-

κός, από τήν άποψη τής διεκδίκησης από όλοένα καί ευρύτερες μάζες του δικαιώματος ίσης συμμετοχής στην εύθύνη του διακανονισμού των κοινών. Πολιτιστικός, από τήν άποψη τής αναζήτησης ενός νέου τύπου πολιτισμού πού νά εκφράζει τίς πλατιές εργαζόμενες μάζες, τή στιγμή πού οί διαδικασίες τής καπιταλιστικής κοινωνίας τίς αποκόβουν όριστικά από τίς ρίζες τής πολιτιστικής παράδοσης, τίς άλλοτριώνουν καί μεταβάλλουν προοδευτικά τόν άνθρωπο σέ άντικείμενο πού παράγει καί καταναλώνει άγαθά.

Τέλος, στίς χῶρες όπου ἔχει ἤδη γίνει ἐπαναστατική ἀλλαγὴ μέ τήν ἐθνικοποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς, ἡ ἀντίθεση παρουσιάζεται μέ ἐντελῶς διαφορετικό χαρακτήρα, ὕστερα ἀπό τή μονοπώληση τοῦ κέντρου ὄλων τῶν ἀποφάσεων ἀπό τό κόμμα καί τούς μηχανισμούς του. Αὐτή ἡ ἐπιβολή τοῦ γραφειοκρατικοῦ δογματισμοῦ ἀλλοίωσε βαθιά τό χαρακτήρα τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς. Τό ἐπαναστατικό κίνημα τῶν μαζῶν ἐκφυλίστηκε ὑπό τό κράτος τῶν παντοδύναμων μηχανισμῶν, ἐνῶ, ἀντίθετα, ἡ πεμπτουσία τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ δημιουργία ενός μόνιμου, δυνατοῦ, δημιουργικοῦ καί συνεχῶς ἀνανεούμενου ἐπαναστατικοῦ κινήματος μαζῶν, πού νά μπορεῖ νά εκφράζεται καί νά προχωρεῖ ὀρμητικά πρὸς τά ἐμπρός, μέσα ἀπό νέες οὐσιαστικά σχέσεις σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, μέσα ἀπό νέες μορφές λαϊκῆς διακυβέρνησης, λαϊκῆς κυριαρχίας καί, τέλος, λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞ

Ἄντικείμενο τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ ὑπῆρξε ἡ κατάσταση στίς πιό ἀνεπτυγμένες χῶρες τῆς ἐποχῆς του. Τήν ἴδια ἐποχὴ ἡ ἀνθρωπότητα μαστιζόταν ἀπό τήν πληγὴ τῆς ἀποικιοκρατίας, τό δουλεμπόριο βρισκόταν στήν ἀκμὴ του καί ἑκατοντάδες χιλιάδες ἄνθρωποι πέθαιναν κάθε χρόνο ἀπό τήν πείνα στήν Ἀσία, τήν Ἀφρική καί τή Νότιο Ἀμερική.

Ὅμως, ὁ Μάρξ θεώρησε πὼς ἡ ἐπαναστατικὴ δύναμη ἦταν κρυμμένη μέσα στή νεαρὴ ἐργατικὴ τάξη πού ἀναπτυσσόταν μέ γρήγορο ρυθμὸ στήν Εὐρώπη. Ἄν ἀκολουθήσει κανεὶς τό παράδειγμα τοῦ Μάρξ, θά πρέπει νά ἀναζητήσῃ τήν ἐπαναστατικὴ δύναμη τῆς ἐποχῆς μας ὄχι ἐκεῖ ὅπου πραγματοποιεῖται ἡ ἀπεχθέστερη καί πιό ἐπώδυνη ἐκμετάλλευση – στόν Τρίτο Κόσμο καί στίς ἐξαρτημένες χῶρες – ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου ἐκδηλώνεται ἡ πιό προχωρημένη καί ὑψηλότερου ἐπιπέδου ἀντίθεση τῆς ἐποχῆς μας. Δηλαδή, θά πρέπει νά σκύψουμε καί πάλι κυρίως πάνω στίς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, ἂν θέλουμε νά βροῦμε, κατὰ τό παράδειγμα τοῦ Μάρξ, τήν πιό χαρακτηριστικὴ ἀντίθεση τῆς ἐποχῆς μας.

Μέ άλλα λόγια, όπως για τον Μάρξ η άποικιοκρατία δεν ήταν παρά ένα σύμπτωμα του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, τότε χτυπώντας τό δεύτερο εξαλείφεις αυτόματως και την πρώτη, τό ίδιο και σήμερα, ή εθνική και οικονομική εξάρτηση δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα σύμπτωμα τής καταναλωτικής κοινωνίας, του πιο προχωρημένου σταδίου τής καπιταλιστικής κοινωνίας, τότε, χτυπώντας και λύνοντας τις βασικές αντιθέσεις της, χτυπάς και εξαλείφεις αυτόματως και τό σύστημα τής νέου τύπου άποικιοκρατίας, όπως εκφράζεται κυρίως μέ τούς μηχανισμούς του άμερικανικού ιμπεριαλισμού.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Έπομένως, ή σωστή άνάλυση και άναγνώριση τής κρίσιμης περιοχής, δηλαδή τής κοινωνίας τής κατανάλωσης, άποτελεί τό κλειδί για τή λύση του προβλήματος ιδωμένου στό σύνολό του. Λόγου χάριν, ή άφομοίωση μεγάλων έργατικών μαζών από τό «σύστημα» στην Εύρώπη, στις ΗΠΑ και στον Καναδά άποτελεί ένα καινούργιο και σχεδόν άπρόβλεπτο στοιχείο, που μάς ύποχρεώνει νά αναλύσουμε ξανά τις σχέσεις εργασίας-κεφαλαίου, προκειμένου νά δοϋμε σέ ποιά περιοχή πραγματοποιείται ή βασική αντίθεση.

Δέν ύπάρχει καμιά άμφιβολία ότι έδω και πενήντα χρόνια ή αντίθεση αυτή είχε χαρακτήρα οικονομικό. Σήμερα βλέπουμε ότι τά συνδικάτα ίκανοποιούν σέ μεγάλο βαθμό αυτά τά αίτήματα. Βλέπουμε επίσης ότι τά συνδικάτα τείνουν νά χάσουν τον πολιτικό τους χαρακτήρα, αν δεν τον έχουν ήδη χάσει. Είτε ακόμη ότι τά συνδικάτα συνεργάζονται μιά χαρά μέ τό «σύστημα», αν δεν τό στηρίζουν κιόλας, όπως στις ΗΠΑ.

Έπομένως, ή άδυναμία των ΚΚ νά εκφράσουν τά πραγματικά αίτήματα και τις ουσιαστικές διεκδικήσεις τής σύγχρονης εργατικής τάξης στις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες οφείλεται, κατά τή γνώμη μου, στό γεγονός ότι τά αίτήματα αυτά προχώρησαν. Δέν είναι πιά μόνον οικονομικά. Συνδέονται όλοένα και περισσότερο μέ τό κύριο αίτημα τής έποχής μας: δηλαδή τό δικαίωμα τής ελεύθερης έκφρασης, τό όποιο μόνον ή ουσιαστική άνύψωση του κοινωνικού συνόλου στό επίπεδο τής ευθύνης που παρέχει ή σοσιαλιστική όργάνωση τής κοινωνίας μπορεί νά εξασφαλίσει.

Άρα τά ΚΚ, έχοντας καθυστερήσει τήν άνάλυση, γεγονός άπ' όπου πηγάζει και ή άπουσία όποιασδήποτε έπίσημης θεωρίας γύρω από τά προβλήματα πολιτισμού, δεν μπόρεσαν ακόμα νά ανακαλύψουν τό βασικότερο αίτημα των εργαζομένων, δηλαδή τήν ουσιαστική συμμετοχή

τους στά κέντρα αποφάσεων – από τό έργοστάσιο καί τό πανεπιστήμιο ώς τό κράτος καί τή διακυβέρνηση τής χώρας.

Δέν φτάνει όμως νά τό ανακαλύψουν αυτό. Πρέπει καί νά πείσουν. Πώς όμως νά πείσουν τούς έργαζομένους τών καπιταλιστικῶν χωρῶν γιά τήν ὀρθότητα τής πορείας, ὅταν στό τέρμα τοῦ δρόμου ὑπάρχει ἡ έμπειρία μισοῦ αἰῶνα «έφαρμοσμένου σοσιαλισμοῦ», μέ κύριο χαρακτηριστικό καί ἐδῶ τή διαίρεση τής κοινωνίας σέ αποφασίζοντες καί ἐκτελοῦντες; Μέ ἄλλα λόγια, ὅταν κύριο χαρακτηριστικό καί ἐδῶ εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν έργαζομένων νά μεταβληθοῦν σ' ἓνα κίνημα συνεχῶς ἀνανεούμενο, πού μέσα του κάθε πολίτης θά μπορεῖ νά ἀναπτύσσει στό ἀκέραιο καί μέχρι τίς ἔσχατες δυνατότητές της τήν προσωπικότητά του; Ἐπομένως, ἡ ἀδυναμία τῶν ΚΚ στίς ἀνεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες νά ἐκφράσουν στήν πληρότητά του τό συνεχῶς ἀνανεούμενο κίνημα ἐξηγεῖται ἀφενός ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ βασική τους ἀνάλυση ξεκινᾷ ἀπό κριτήρια μιᾶς παρωχημένης ἐποχῆς, ὅπου ἡ ἀντίθεση ἐργασίας καί κεφαλαίου εἶχε σχεδόν ἀποκλειστικά οἰκονομικό χαρακτήρα καί, ἀφετέρου, ἀπό τήν ἡμιαποτυχία τοῦ ἱστορικοῦ πειράματος, ἐπειδή ἐπικράτησαν στίς ἀνατολικές χώρες ἀρχικά ὁ σταλινισμός καί στή συνέχεια ὁ γραφειοκρατικός δογματισμός.

Στήν πραγματικότητα, ὁ νέος χαρακτήρας τής ἀντίθεσης πού προβάλλει ὀλοένα καί πιό ἀνάγλυφα στίς εὐρωπαϊκές χώρες δημιουργεῖ νέες δυνάμεις, τό περίφημο ἱστορικό μπλόκ, πού εἶναι φορεῖς τοῦ αἰτήματος τής βασικῆς ἀλλαγῆς· δυνάμεις πού τά πατροπαράδοτα ΚΚ δέν μποροῦν νά ἐκφράσουν οὔτε τήν ὀλότητά τους, ἀλλά, προπάντων, οὔτε τή νέα ποιότητα τής ὁποίας εἶναι φορεῖς.

ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΠΕΙΘΟΥΝ ΤΑ ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Αὐτό συμβαίνει ἴσως γιατί τά κόμματα αὐτά θεμελιώθηκαν σέ μιᾶ ἄλλη, ἱστορικά ξεπερασμένη σχέση-ἀντίθεση καί δέν εἶχαν στό μεταξύ τήν εὐκαιρία νά προσαρμοστοῦν στίς νέες συνθῆκες, γιατί ἦταν καί εἶναι στενά δεμένα μέ τήν ΕΣΣΔ, πού μέ τή σειρά της πέρασε ἀπό τή μεγάλη δοκιμασία τής «ἐποχῆς τής προσωπολατρίας», δηλαδή τῶν σοβαρῶν παραβιάσεων τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν πού τελικά ἐπέβαλαν τήν κυριαρχία τοῦ γραφειοκρατικοῦ δογματισμοῦ, μέ ὅλες τίς σημαντικές ἐπιπτώσεις στόν τομέα τής λαϊκῆς δημοκρατίας, τῶν σοβιέτ, τής οἰκονομίας, τής τέχνης καί γενικά τής ὁμαλῆς λειτουργίας στό ἴδιο τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, πού τελικά διασπάστηκε, καί μάλιστα στήν πιό κρί-

σιμη στιγμή τῆς σύγκρουσης μέ τόν πάνοπλο καί ἐπιθετικό ἀμερικανικό ἱμπεριαλισμό.

Ὅπως ἐξηγήσαμε καί ἄλλοτε, στή «Διευκρίνιση»¹ τόν Μάρτιο τοῦ 1972, αὐτή ἡ στενή σύνδεση τῶν ΚΚ μέ τήν ΕΣΣΔ δέν εἶχε ὡς μοναδική συνέπεια τό ἀρνητικό βάρος συνεπεία τοῦ σταλινισμοῦ. Ἐπιπλέον τά συνέδεσε ὀργανικά μέ τούς μηχανισμούς μιᾶς νέας παγκόσμιας πολιτικῆς, πού διαμορφώνεται μέ βάση τή δημιουργία τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ὡς μιᾶς νέας διεθνοῦς πραγματικότητας καί τήν ἀνύψωση τῆς ἴδιας τῆς ΕΣΣΔ σέ κύρια ἀνταγωνιστική δύναμη πρὸς τίς ΗΠΑ.

Μιά νέα παγκόσμια ἰσορροπία δημιουργεῖται, ἡ ὁποία, ὕστερα ἀπό σκαμπανεβάσματα, ὁδηγεῖ καθαρά σέ μιᾶ ὁλοένα πιο πλατιά συνεργασία ἀνάμεσα στά δύο κύρια στρατόπεδα, πού τό καθένα γιά δικούς του λόγους ἐπιδιώκει τήν παγίωση τῆς σημερινῆς κατάστασης σέ διεθνές ἐπίπεδο.

Ποιοί καί πόσο μεγάλο εἶναι τό τίμημα πού καλοῦνται νά πληρώσουν τά διάφορα ΚΚ στό βωμό αὐτῆς τῆς πολιτικῆς;

Ὅπως βλέπουμε, οἱ θύρες τῶν οικονομικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στήν ΕΣΣΔ καί τίς ΗΠΑ, καί ἀνάμεσα στίς ΗΠΑ καί τή Λαϊκή Κίνα, ἀνοίγουν σιγά σιγά. Γιά αὔριο-μεθαῦριο οἱ εἰδικοί προβλέπουν συναλλαγές σέ φανταστικά ἐπίπεδα. Πῶς εἶναι, λοιπόν, δυνατόν νά συμβιβαστεῖ μιᾶ τόσο στενή καί οὐσιαστική συνεργασία μέ τά αἰτήματα τῶν λαῶν πού στενάζουν ἀπό τήν ἀνοιχτή ἐπίθεση τοῦ ἀμερικανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἢ τῶν λαῶν πού ἀγωνιοῦν λόγω τῆς ὑπουλῆς ἐπίθεσης τῶν ἀμερικανικῶν μονοπωλίων καί τῶν συμμάχων τους;

Χωρίς ἄμεση καί βαθιά ἀλλαγῆ, οἱ λαοί αὐτοί καί οἱ μάζες αὐτές εἶναι καταδικασμένοι. Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά δημιουργηθοῦν καινούργιοι πολιτικοί φορεῖς πού θά ἐκφράσουν τό σημερινό αἶτημα τῆς ἀλλαγῆς. Προϋπόθεση ἀποτελεῖ ἡ πλήρης ἀνεξαρτητοποίηση ὅλων τῶν δυνάμεων ἀπό κέντρα ἐπιφορτισμένα μέ τεράστιες κρατικές εὐθύνες καί, ἐπομένως, ὀριστικά καί τελεσίδικα ἀντεπαναστατικά. Εἶναι καιρός νά λήξει ἡ μυθολογία τῶν δῆθεν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι τό φαινόμενο τῆς ἐπανάστασης ἔχει καθορισμένη ἐξέλιξη, διαδικασία καί ὅρια, καί θά ἦταν ἴσως πιο σωστό νά δοῦμε ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἀποτελεῖ περισσότερο τό τέρμα, τήν κορύφωση, παρά τήν ἀρχή μιᾶς διαδικασίας.

Αὐτό ἀκριβῶς συνέβη μέ τή Γαλλική Ἐπανάσταση. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συνέβη καί μέ τήν Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση. Στήν περίπτωση καί τῶν δύο προηγήθηκε βαθιά ἰδεολογική, πολιτική, φιλοσοφική, καλλιτεχνι-

1 Βλ. ἐδῶ, σελ. 607-625.

κή, πνευματική και οργανωτική ζύμωση, μιά προεπαναστατική περίοδος πού διήρκεσε δεκάδες χρόνια. Καί τίς δύο ακολούθησαν φαινόμενα αντιδραστικά: ό βοναπαρτισμός τήν πρώτη, ό σταλινισμός τή δεύτερη. Άπό τήν πρώτη δημιουργήθηκε μιά νέα παγκόσμια δύναμη πού, άφοϋ έκμεταλλεύτηκε έντεχνα τά έπαναστατικά συνθήματα του 1789, κατέληξε αύτοκρατορία. Έτσι, κάθισε στό ίδιο τραπέζι μέ τίς υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις τής έποχής και έγκαινίασαν τήν περίοδο πού εΐναι γνωστή ως περίοδος τής «Ιεράς Συμμαχίας». Σήμερα, μετά τίς μεγάλες έπαναστάσεις στή Ρωσία και τήν Κίνα, προέκυψαν δύο τεράστιες δυνάμεις, έτοιμες νά προχωρήσουν σέ μιά νέα «Ιερά Συμμαχία» μέ τίς υπόλοιπες δυνάμεις τής έποχής μας.

Έτσι μπορούμε νά ποϋμε ότι μ' αυτές τίς δύο σημαντικές έπαναστάσεις τής έποχής μας έληξε μιά μεγάλη ιστορική περίοδος. Μιά νέα επανάσταση άσφαλώς κυφορεΐται, ακριβώς όπως συνέβη μέ τήν Κομμούνα και τόν Όκτώβρη, πού ή κυφορία τους μπορούμε νά ποϋμε ότι άρχισε άπό τή στιγμή πού πάγωσε ή λάβα τής Γαλλικής Έπανάστασης, σκεπάζοντας τίς δυνάμεις πού ήλπιζαν σέ βαθιά άλλαγή.

Ποιά μορφή θά πάρει ή μελλοντική επανάσταση; Ποιές εΐναι οί δυνάμεις πού θά συγκρουστοϋν; Βρισκόμαστε ακόμα στήν αρχή τής αρχής για νά τό γνωρίζουμε μέ σαφήνεια. Έκεινο όμως πού γνωρίζουμε καλά εΐναι ότι όλες οί αύτοχαρακτηριζόμενες επαναστατικές δυνάμεις αναφέρονται σέ μιά επανάσταση πού όχι μόνον έγινε αλλά και ξεπεράστηκε ιστορικά. Έπανάσταση δέν νοεΐται στό παρελθόν. Νοεΐται μόνο στό μέλλον. Γιατί επανάσταση σημαΐνει ότι τίθενται τά πάντα υπό τόν έλεγχο τής κριτικής. Δέν ύπάρχει δοσμένη άλήθεια ούτε τελειωμένη πραγματικότητα. Τό χτεςινό προοδευτικό μπορεί νά έξελιχθει σέ αύριανό αντιδραστικό.

Ό διαλεκτικός νόμος τής συνεχούς σύνθεσης τών αντιθέσεων μάς υποχρεώνει νά κοιτάζουμε σταθερά πρός τό μέλλον, άν δέν θέλουμε νά αποκοποϋμε άπό μιά πραγματικότητα πού συνεχώς έξελίσσεται μέσα άπό αναρίθμητες συγκρούσεις, αντιθέσεις και συνθέσεις.